

Маковій В.П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу Херсонського юридичного інституту ХНУВС

Особливості перебігу строків набувальної давності

Набувальну давність можна розглядати в цивільному праві у вузькому та широкому розумінні. У широкому розумінні - як цивільно-правовий інститут, а у вузькому - як складний юридичний факт, що є підставою виникнення речового права, або як строк.

Дійсно, набувальна давність може бути розглянута як вид строку, адже зі впливом того чи іншого проміжку часу пов'язано виникнення певного речового права, за вітчизняним законодавством – права власності. У зв'язку з цим додаткового з'ясування потребують правила перебігу даного виду строків, чого не можна зробити без визначення їх місця у системі цивільно-правових строків.

Строки набувальної давності можна охарактеризувати в залежності від загальноприйнятої класифікації цивільно-правових строків. За підставами встановлення вони можуть бути віднесені до таких, які визначені законом. За ступенем самостійності учасників – імперативні, тобто не підлягають зміні за угодою сторін. У зв'язку з тим, що строки набувальної давності підлягають точному обчисленню шляхом вказівки на їх початок та закінчення, точну тривалість, посилення на конкретний момент заволодіння, впливу позовної давності – їх можна віднести до визначених строків. За призначенням строки набувальної давності належать до правостворюючих, оскільки їх вплив має наслідком виникнення певного речового права [1, с.5-15].

До того ж склалася диференціація строків набувальної давності на ординарні (звичайні) та екстраординарні (спеціальні). Причому останні застосовуються у разі відсутності такого юридичного факту як добросовісність (під час володіння або заволодіння) та правової підстави такого заволодіння. Для вітчизняного цивільного законодавства прикладом загального строку

набувальної давності є положення ч.1 ст.344 ЦК, а спеціальної – ч.3 цієї ж статті.

Строки у праві визначаються закінченням певного проміжку часу, який у випадку набувальної давності обчислюється у роках або місяцях, згідно норм вітчизняного законодавства – у роках. Для настання юридичних наслідків, пов'язаних з набувальною давністю, важливим є момент закінчення встановленого законом строку. До цього, скільки би часу не пройшло, правовий ефект не настає. При цьому закон не надає значення фактам бездіяльності власника, тривалому нездійсненню ним свого права. Наслідки давнісного строку безпосередньо залежать від факту закінчення строку. Час, що перевищує встановлений термін, у правовому відношенні вже не відіграє ніякої ролі, так як з закінченням визначеного законом строку право власності вже виникло.

В загальному вигляді строки давнісного володіння складають згідно ч.1 ст.344 ЦК 10 років для нерухомого майна та 5 років для рухомого. Однак, ч.3 даної статті визначено інший строк у відношенні нерухомого майна, що надійшло до володільця на підставі договору з його власником, у випадку не пред'явлення останнім вимоги про повернення майна, а саме, 15 років. Аналогічний період часу встановлений в якості набувальної давності за Земельним кодексом України.

При характеристиці строків важливим є визначення початкового та кінцевого моменту їх перебігу. Для строків набувальної давності згідно п.1 ст.254 ЦК кінцевим моментом їх перебігу є відповідний місяць, число останнього року строку. Тобто, у випадку рухомих речей – відповідний день відповідного місяця 5 року.

Ст. 253 ЦК визначає, що перебіг строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок. У випадку набувальної давності початковим моментом перебігу строків буде, очевидно, наступний день після дня заволодіння чужим майном без належної підстави, причому добросовісне. У випадку ж наявності у володінні майна на законній підставі (договору) строк набувальної давності

починає плинати з настанням наступного дня після дня, коли сплинув строк позовної давності у відношенні цього майна. Тому положення зазначеної статті було б доцільніше викласти у редакції:

“1. Перебіг строку починається з наступного дня після календарної дати, настання події чи вчинення дії, з якою пов’язано його початок.”

З огляду на викладене і положення ст.ст. 30,35 ЦК, за загальним правилом, особа на момент початку володіння майном повинна бути повністю дієздатна. Володіння, що розпочалося недієздатною особою не створює підстав для набуття права власності за давністю. Сплив строків набувальної давності, очевидно, може розпочатись тільки з досягненням особою повноліття. Водночас, в разі, коли фізична особа, яка визнана недієздатною, є правонаступником особи, що раніше заволоділа майном, то необхідно керуватися ч.2 ст.344 ЦК. В такому випадку опікун недієздатної особи зі спливом строку має право вимагати визнання за підопічним права власності на майно (ч.3 ст.41 ЦК).

Для будь-яких строків, і особливо давнісних, елементом, що потребує окремої характеристики є безперервність. Безперервність давнісного володіння означає, що давнісний строк повинен плинати в межах встановлених законом строків без перешкод, без прогалин у часі. Безперервність давності свідчить про постійне перебування майна у володінні особи, тобто знаходження майна у сфері її фактичного панування. До того ж безперервність означає, вочевидь, що володілець, який прагне стати власником, не повинен сам залишати майно, тобто вчиняти дії, які явно свідчать про усунення від володіння. Аналіз норм про набувальну давність дає привід визнати, що безперервність володіння не спростовується заміною володільця його правонаступником і не значить обов’язкового постійного фізичного впливу володільця на майно. Панування над річчю має бути лише потенціальним, володільцю не має необхідності здійснювати його кожної хвилини. Зокрема, в разі від’їзду з дому володілець зберігає зв’язок з майном, що залишилося вдома.

Водночас, строк набувальної давності може бути перерваний, наприклад, у випадку втрати майна володільцем не за своєю волею. Теж саме може відбутись внаслідок відмови володільця від володіння, навіть якщо через деякий час це володіння поновилося. Вказані обставини мають фактичний характер. Абзац 2 ч.3 ст.344 ЦК виокремив майно, яке втрачене володільцем не з його волі та повернене йому протягом одного року або якщо у відношенні цього майна пред'явлений позов про його витребування у зазначений строк. Стосовно зазначеної категорії майна набувальна давність не переривається, тобто законодавцем припускається в такому разі наявність безперервності. Перерва спричинена наявністю решти обставин фактичного характеру полягає в тому, що при збереженні умов давнісного володіння давнісний строк плине спочатку, а час, що сплинув до моменту перерви, не враховується в загальний строк такого володіння.

На думку російських науковців перебіг давнісного строку може бути порушений також і обставинами юридичного характеру [2, с.28-30]. Зокрема, внаслідок пред'явлення позову до володільця власником майна або іншими особами. Однак, цей випадок можливий у російському законодавстві у зв'язку з визначенням добросовісності серед ознак давнісного володіння. Адже у випадку подання позову порушується питання добросовісності володільця. Українське ж законодавство має справу з добросовісним набувачем, при подальшому володінні добросовісність не вимагається.

З урахуванням положень ч.2 ст.344 ЦК не вважаються обставинами, які переривають давність, універсальне та сингулярне правонаступництво. Зокрема, перехід за спадкуванням майна, що знаходилось під дією набувальної давності не перериває її. Володіння, що почалося у однієї юридичної особи, у випадку її реорганізації буде здійснюватись іншою юридичною особою, що стала правонаступником першої.

При продажу, даруванні, міні майна набувальна давність також продовжує плинути для наступника. Не перериває набувальну давність також і передача майна володільцем іншій особі за договорами оренди, безоплатного

користування, зберігання та інше. При цьому необхідно вказати, що з урахуванням аналізу зазначеної статті для правонаступника добросовісність не є обов'язковим атрибутом як у момент заволодіння (давнісне володіння продовжується), так і надалі.

Безумовно, характеризуючи набувальну давність як один з різновидностей цивільно-правових строків її не можна не співставити з позовною давністю. Вони мають різну сферу дії. Позовна давність, за деякими виключеннями, застосовується у всіх видах спірних відношень (в тому числі до речових та зобов'язальних). Набувальна давність діє обмежено тільки лише в області речового права, точніше права власності, як спосіб його набуття.

Отже, з огляду на характеристику даної правової категорії відповідно до класифікації строків у цивільному праві та розміщенню норм про неї у Цивільному кодексі можна зробити висновок про специфічність набувальної давності й прийнятність до неї ознак цивільно-правових строків. Можна було б запропонувати зміни до діючого законодавства в частині моменту початку та припинення строків набувальної давності, місця набувальної давності серед цивільно-правових строків, можливості переривання та порівняння строків набувальної й позовної давності. При цьому дане питання потребує подальшого дослідження, зокрема з огляду на особливості співвідношення строків позовної та набувальної давності.

Література:

1. Грибанов В.П. Сроки в гражданском праве. - М.: Знание, 1967. – 48с.
2. Толстой Ю.К. Приобретательная давность. /Известия высших учебных заведений: Сер. Правоведение. – 1992 - №3 – с.27-31.